

Чучалін О.П., викладач,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

СУЧАСНИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

1. Сучасна Українська Православна Церква як Помісна Православна Церква в Україні

В останні роки регулярно лунають заклики окремих політиків до створення в Україні «Помісної Православної Церкви». Зазвичай автори цих закликів цілковито ототожнюють поняття «Помісна Церква» і «Автокефальна Церква». Таке повне ототожнення є помилковим як з історичної точки зору, так і по суті. Хоча вираз «Помісна Церква» в українськомовному та російськомовному середовищах в двадцятому столітті і став неточно використовуватися як синонім поняття «Автокефальна Церква», в дискурсі світового Православ'я взагалі така термінологічна плутанина відсутня.

Вираз «Помісна Церква» означає у грецькій мові (а звідси і в інших, включаючи як сучасні, так і, наприклад, церковно-слов'янську) буквально «місцева Церква», «Церква певної місцевості» та вказує на «територіальний принцип» побудови Православної Церкви. Згідно із цим «принципом помісності» до єдиної Вселенської Православної Церкви належать єпархії (громади, що очолюються єпископами і мають парафії як власні «філіали»); кожна ж єпархіальна громада не лише очолюється лише одним єпископом, але й об'єднує навколо єдиної Чаші всіх без винятку православних християн, що проживають в територіальних межах єпархії. Для зручності керування ще в перші століття існування Церкви був закріплений принцип, згідно із яким кордони єпархій чи об'єднань єпархій по можливості мають співпадати із світськими державними чи адміністративними кордонами [4].

Епархії об'єднуються в різноманітні церковні структури – митрополичі округи, екзархати, автономні і автокефальні Церкви. Еклезіологічний принцип помісності (тобто територіальності) сам по собі зовсім не вимагає, аби Церква на території незалежної держави обов'язково очолювалась Патріархом та була автокефальною. На території, наприклад, єдиної Римської імперії існувало декілька патріархатів; з іншого боку, загальна кількість автокефальних Православних Церков завжди в історії була набагато меншою, ніж число незалежних держав, що мали на своїй території православні епархії. Історична практика лише засвідчує, що як правило автокефальними з часом стають православні Церкви в тих державах, більшість населення яких є православними християнами.

Принцип помісності (прямим наслідком якого є канонічний принцип «одне місто – один єпископ») з точки зору православної еклезіології вимагає, щоб православні епархії, які знаходяться на території однієї держави (і, безумовно, перебувають в євхаристійному спілкуванні з світовим Православ'ям), були об'єднані в єдину церковну структуру, а не являли собою окремі так звані «паралельні юрисдикції», які насправді не об'єднують, а роз'єднують православних християн однієї території за національним чи іншими ознаками. Форма організації Помісної Церкви, якою б конкретно вона не була – митрополичий округ, автономія чи автокефалія – сама по собі не стосується принципу помісності і тому не може бути його порушенням. Але грубим порушенням цього принципу є штучне створення "паралельних" церковних ієрархій і юрисдикцій (незалежно, знову таки, від форм їх самоорганізації) на території, де вже існує Помісна Церква. Принцип помісності вимагає зовсім не того, аби Помісна Церква на території незалежної держави була автокефальною, – він вимагає насамперед, щоб Помісна Церква була для цієї держави однією та організаційно єдиною, а не складалася з «паралельних» юрисдикцій [3].

Принцип помісності має своїм прямим наслідком також те, що питання про зміну форми самоорганізації має вирішуватися Помісною Церквою

виключно соборно. Будь-які спроби вирішити це питання штучно, шляхом нав'язування меншістю своєї точки зору більшості чи шляхом розкольницьких дій є грубими порушеннями принципу помісності, який сам по собі говорить виключно про основи єдності православних християн однієї території чи держави, а зовсім не про їх розділення.

Сучасна Українська Православна Церква повністю відповідає всім еkleзіологічним ознакам помісності:

- ✓ Українська Православна Церква знаходиться в єхаристійному спілкуванні з усіма без винятку Православними Автокефальними Церквами (а без виконання цієї умови відповідність іншим ознакам не має жодного значення);
- ✓ Канонічні межі Української Православної Церкви співпадають з державними кордонами України;
- ✓ Єпархії Української Православної Церкви існують на території всієї України, а її громади – в переважній більшості міст і сіл України;
- ✓ Адміністративно Українська Православна Церква єдина і має автономну форму управління, максимально наближену до автокефалії: має Предстоятеля, якого самостійно обирає, сама створює нові єпархії, поставляє єпископів, проводить Архієрейські собори.

Оскільки наша Українська Православна Церква – і лише вона одна в Україні – відповідає всім критеріям помісності, не підлягає жодному сумніву, що виключно вона і є на сьогодні справжньою Помісною Православною Церквою в Українській державі. Можна вести розмову лише про повернення до цієї Церкви тих, хто відпав від неї у розкол (скоївши таким чином злочин і проти самого принципу «помісності»), але аж ніяким чином не про «створення Помісної Церкви», яка насправді вже існує більше тисячі років – від св. князя Володимира до наших днів [4].

2. Соборність Церкви та внутрішньоцерковні дискусії

Православна Церква в Символі віри названа «соборною» («кафоличною») – тобто «всезагальною». Це слово вказує перш за все на

універсальний характер Церкви. Як було підкреслено, Церква не ставить спасіння людей в залежність від їх національної приналежності, культури, освітнього рівня, соціального статусу, багатства тощо. Навпаки, Церква як універсальний Боголюдський організм, як єдність вищого, надприродного порядку, знімає подібні розділення між людьми, робить їх «розрізненнями без розділень». Церква звертається із благовістям до всіх без винятку людей і покликана об'єднати їх, зберігаючи при цьому те різноманіття (наприклад, мов, культур), яке не суперечить Її спасительній місії.

Універсальність Церкви має своїм наслідком певні властивості її влаштування. Вона не ділиться, як це декому може здаватися, на дві зовсім різні та окремі частини: клір, наділений повнотою влади, і паству, яка цілковито залежна від кліру. Апостол Павло порівнює Церкву з людським організмом (1 Кор. 12 гл.), в якому кожний член, і вищий, і нижчий, виконує свою особливу функцію, не окремо, не самодостатньо та ізольовано, а у згоді із іншими членами. Потрібно зазначити, що кожен член Церкви – і ієрарх, і простий віруючий – є в першу чергу і в рівній мірі «рабом Божим», і лише в другу чергу займає певну ступінь церковної ієрархії [2].

Влада Церкви – це влада любові, а не примусу, насилля. Саме тому хоча віряни і не мають самі по собі ієрархічної влади, тим не менше, мають право вільно і разом із ієрархією обговорювати нагальні церковні проблеми. Адже церковні проблеми – це не абстрактні питання, які стоять перед однією ієрархією; це також – проблеми самої пастви, що відомі їй не менше, ніж ієрархії.

Керівним принципом для внутрішньоцерковних дискусій можуть слугувати відомі слова блаж. Августина Іппонійського: «В головному – єдність, в другорядному – свобода, у всьому – любов». Тут «головне» – це церковні догмати і основи християнської моралі. Їх свідоме заперечення автоматично виводить людину за межі Церкви Христової, і діалог з ним перестає бути справою внутрішньоцерковною.

З іншої сторони, ми спостерігаємо в останній час, що деякі питання, які явно відносяться до розряду «другорядного», розглядаються окремими православними вірними – без жодного богословського обґрунтування – як щось рівнозначне догматам чи навіть ще більш важливе. До числа таких питань, які, безумовно, можуть бути дискусійними в наші дні, відносяться, наприклад, канонічний статус Української Православної Церкви, можливість редагування перекладів богослужбових текстів, використання сучасної літературної мови в богослужінні, впровадження місіонерських форм богослужіння тощо. Подібні питання, які не відносяться до церковної догматики, можуть, у випадку актуалізації відповідних проблем, бути предметом для плідної братської внутрішньоцерковної дискусії. Головними принципами останньої, безумовно, мають бути: слідування догматам Церкви і основоположним церковним традиціям; повага до точок зору братів по вірі і щире бажання зрозуміти їх позиції; пошук церковного блага; місіонерський імператив. Сама по собі відсутність єдиної точки зору серед ієрархії та вірян на ті питання, які не стосуються безпосередньо догматів Церкви, не може розглядатися як гріх і зло, що має бути знищеним. Навпаки, необхідно пам'ятати слова ап. Павла: «Бо мусять між вами й поділи бути, щоб відкрились між вами й досвідчені» (1 Кор. 11:19).

Разом з тим як ієрархи, так і миряни повинні бути обережні в своїх публічних висловлюваннях відносно гострих дискусійних проблем – у тому відношенні, щоб не видавати свої погляди за соборний голос всієї Церкви (якщо такий ще не отримав свого вираження). Також безумовно необхідно не допускати екстремізму, нав'язування активною меншістю своєї точки зору більшості, відкритої конфронтації у питаннях, що допускають різноманітні підходи. Церковний мир має бути однією із головних цінностей при рішенні всіх дискусійних питань [1].

Українська Православна Церква нагадує, що вчення і авторитет окремих духовних осіб, в тому числі тих, що шануються у церковному середовищі як люди духовно досвідчені, старці, не можуть бути вищими за

вчення і авторитет самої Церкви. Господь Ісус Христос поставив захисниками істини в Своїй Церкві апостолів та їх наслідників – єпископів. Вчення тих, хто користується у народу церковного авторитетом старця, не може бути вищим за Святе Письмо, Святе Передання і вчительство соборів Православних Церков. Українська Православна Церква нагадує, що всі дискусійні питання, які обговорюються православними вірними, в тому числі і духовно досвідченими, підлягають кінцевому суду соборного розуму Церкви, тобто суду соборів Православної Церкви.

3. Проблеми, що пов'язані з можливим удосконаленням існуючого канонічного статусу УПЦ в майбутньому

Беручи участь у дискусіях навколо поняття автокефалії та майбутнього Православної Церкви в Україні, ми спостерігаємо дві суперечливі позиції.

З одного боку, дехто стверджує, що навіть законна та загальновизнана у світовому Православ'ї автокефалія Української Церкви є руйнівною для церковної єдності і де факто стане «розколом з Руською Православною Церквою». Однак така точка зору фактично означає, що між Православними Церквами, які мають автокефальний статус, не існує церковної єдності, а це докорінно суперечить Православному вченню про Церкву.

З іншого боку, існує думка, що автокефалія – це єдиний і безальтернативний спосіб вирішення української церковної проблеми. Ця позиція – не менш нерозважлива. Автокефалія не може бути знаряддям для досягнення консолідації Церкви – вона може бути лише результатом наявного загальноцерковного консенсусу. До того ж, як свідчить історичний досвід, похаплива автокефалія може спричинити подальші розколи усередині Церкви, які набагато легше породити, ніж потім вилікувати [5, с. 12].

Вважаємо, по-перше, що обговорення проблеми канонічного статусу має відбуватися виключно у богословській площині, без будь-якої політизації цього внутрішньоцерковного питання. По-друге, переконані, що розглядати питання вдосконалення канонічного статусу потрібно лише у контексті дійсного подолання розколу в Українському Православ'ї. По-третє, на нашу

думку, проблема вдосконалення канонічного статусу УПЦ та механізм її вирішення має бути погоджена кіріархальною Церквою з Православною Повнотою – іншими світовими Православними Церквами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблема об'єднання українських церков. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13570411/religiyeznavstvo/problema_obyednannya_ukrayinskih_tserkov
2. Протоіерей Євгеній Шелевій. Українське православ'я і сучасний стан національної єдності України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/11982-ukrayinske-pravoslavya-i-suchasnij-stan-nacionalnoyi-yednosti-ukrayini.html>
3. Українська Православна Церква сьогодні і перспективи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/article/ukra%D1%97nska-pravoslavna-tserkva-sogodennya-%D1%96-perspektivi>
4. Українська Православна Церква та виклики сучасності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/confessional_doc/47505/
5. Українська Православна Церква: міфи та істина. – К.: Київська Митрополія УПЦ, 2015. – 16 с.